

Podstata sporu o výstavbu hliníkářny NEMAK a průmyslové zóny Joseph na Mostecku

V sousedství obce Havraň na Mostecku byla na jaře 2001 zahájena výstavba průmyslové zóny Joseph. Stavbě, která probíhá tzv. na zelené louce, má být zpočátku obětováno 125 hektarů polí, přičemž zatím nelze vyloučit zástavbu ani na dalších zhruba 175ha. Prvním a přitom značně kontroverzním investorem v zóně je mexická společnost NEMAK. Do několika let chce na zhruba 35 hektarech každoročně odlévat 1,6 miliónů kusů hliníkových hlav motorů a případně i zatím blíže neurčený počet bloků motorů. Ačkoliv s výstavbou průmyslové zóny nesouhlasí značná část místních obyvatel, město Most i zastupitelstvo obce Havraň usilují o přizvání investora a vychází mu všemožně vstříc. Občané proto podali návrh na vyhlášení místního referenda, kterým by se mohli k záměru vyjádřit.

Joseph a NEMAK v Havrani

Průmyslová zóna Joseph se společností NEMAK, jako prvním investorem, je ilustrativním případem veřejnými prostředky podpořeného lákání zahraničních investorů za každou cenu. Vedle pozemků za symbolickou korunu za metr čtvereční a desetiletých daňových prázdnin pro NEMAK hodlá město Most do zóny investovat 144 miliónů korun, z nichž až 60 miliónů může získat od státu. Ten navíc přidá ještě 20 miliónů jako pobídku pro NEMAK na vytvoření 86 pracovních míst. [1]

Zóna leží na jednom z posledních ostrůvků kvalitní zemědělské půdy (nejvyšší kategorie bonity) na Mostecku. Přitom v okrese existuje

řada tzv. brownfields, ekologicky znehodnocených pozemků, jež jsou na rozdíl od havraňské zóny již napojeny na inženýrské sítě. Zde by umístění zóny vyvolalo mnohem méně kritiky. [2] Navíc jen pět kilometrů od Havraně se nachází zemědělsky nevyužívaný 350ti hektarový pozemek bývalého vojenského letiště u Žatce, určeného rovněž pro výstavbu průmyslové zóny.

Město ve službách investora

Stavba závodu společnosti NEMAK je pro existenci průmyslové zóny klíčová. Firma se poučila z prvního pokusu prosadit svůj projekt v Plzni, kde narazil na místní odpor a neměl příliš nadějí na úspěch. Začala tedy úzce spolupracovat s městem Most; to ji dokonce zastupuje v územním a stavebním řízení, ve kterém použilo velmi netradiční postup.

NEMAK nejprve oznámil ministerstvu životního prostředí záměr postavit závod s kapacitou 1,6 miliónu hlav ročně a ministerstvo zahájilo oficiální posuzování jeho vlivu na životní prostředí (tzv. EIA). Vedle toho však město Most podalo návrh na vydání územního rozhodnutí na stavbu menší továrny s roční kapacitou 150 tisíc kusů. Pro takovou stavbu totiž podle zákona není povinné ekologické posouzení. Zatímco se místní občané a zástupci ekologických organizací účastnili veřejného projednávání v rámci procesu EIA, na stavebním úřadě v tichosti probíhaly přípravy na vydání územního rozhodnutí pro malou továrnu. NEMAK se přitom nikterak netají tím, že ji hodlá postupně rozšířit až na cílovou produkci 1,6 miliónu motorových hlav ročně. Naplno se tak uplatnila takzvaná salámová me-

toda posuzování dopadů projektů, známá u nás dosud převážně z výstavby dálnic. [3]

Průmyslová zóna namísto kvalitních polí

Pro zahájení výstavby bylo nutné vyjmout zemědělské pozemky z tzv. zemědělského půdního fondu. Způsob, jakým vynětí proběhlo, napadl a označil jako nezákonný Ekologický právní servis, který se věnuje právním aspektům případu. Jeho názor v polovině června 2002 potvrdil i ombudsman JUDr. Otakar Motejl, když konstatoval: „Po přezkoumání stanovisek ministra životního prostředí a veškerých podkladových materiálů, předložených Magistrátem města Mostu, nezbyvá než konstatovat, že postup orgánů ochrany zemědělského půdního fondu nebyl v souladu s právními předpisy.“ A ke vhodnosti umístění závodu dodal: „Zcela chybí zdůvodnění žadatele, proč je navrhované řešení z hlediska ochrany zemědělského půdního fondu a životního prostředí nejvýhodnější... Naopak, z předložených materiálů vyplývá, že z hlediska ochrany zemědělského půdního fondu a životního prostředí jde o lokalitu nevhodnou.“ [4]

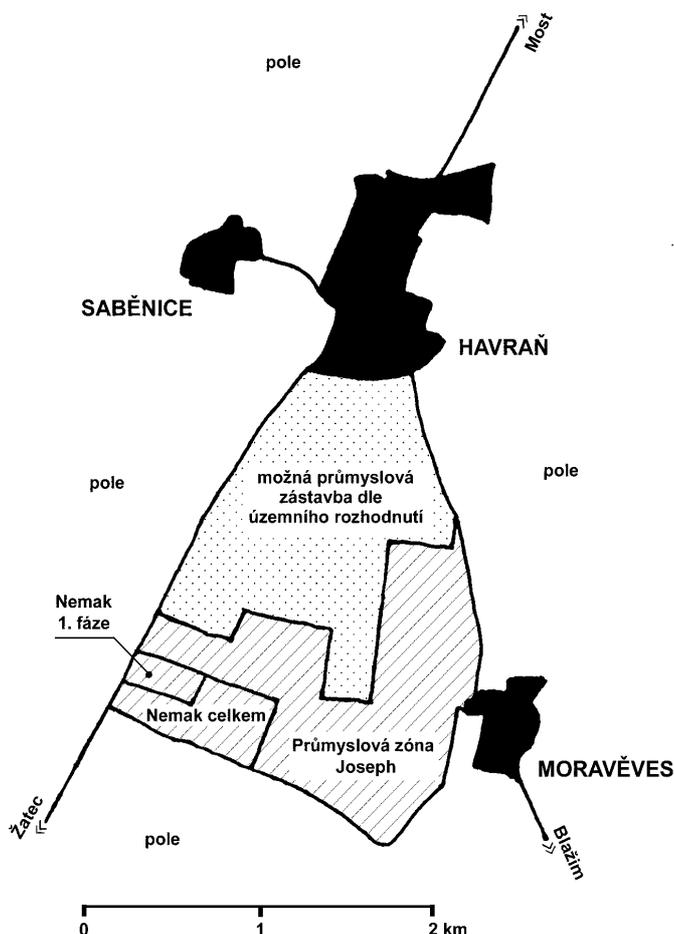

Schéma umístění navrhované průmyslové zóny a závodu společnosti NEMAK na území obce Havraň

Všechny dotčené pozemky přitom náležejí do I. a II. třídy ochrany půdy. Ze zemědělského půdního fondu je lze vyjmout jen ve výjimečných případech souvisejících například s obnovou ekologické stability krajiny. Závěr ombudsmana posouzení zní: „Je zřetelné, že ochrana zemědělské půdy, potažmo životního prostředí byla v případě investice firmy NEMAK odsunuta na druhou kolej.“

Zdravotní a ekologická rizika

Málo projektů se do zemědělské krajiny hodí tak málo jako zpracování hliníku. Odlévání tohoto kovu do forem se neobejde bez použití či vedlejší produkce řady toxických látek, mimo jiné i velmi jedovatých dioxinů. NEMAK však pro svůj provoz doposud nezpracoval komplexní posouzení všech rizik. Projekt na první fázi výroby motorových hlav se detailně zabývá jen hodnocením rizika vdechování znečištěného ovzduší na lidské zdraví. Všechny ostatní komplikace, které může vypouštění chemických látek do prostředí způsobit, opomíjí. Přitom právě dioxiny se do lidského organismu dostávají z více než 90 % potravou. Vlastnosti těchto látek způsobují jejich hromadění v půdě či usazeninách na dně řek nebo rybníků. Odtud, ale i z vody či vzduchu, mohou být přijímány živými organismy a tak vstupovat do potravních řetězců.

Světová zdravotnická organizace (WHO) stanovila za zdravotně únosnou denní dávku 1–4 pikogramy dioxinů (pikogram je biliontina gramu) na kilogram hmotnosti lidského těla, přičemž za bezpečnou se považuje spodní hranice. V průmyslových zemích činí denní příjem průměrně 1–3 pg/kg denně. Avšak podle analýzy zdravotních rizik zpracované Státním zdravotním ústavem (SZÚ) připadalo v roce 1999 na každého občana ČR v průměru 8,7 pikogramů dioxinových látek na kilogram tělesné hmotnosti. [5]

Nedostatky ohodnocení rizik se vyskytují v řadě dalších oblastí, kterých se provoz továrny NEMAK dotkne. [6]

- Projekt se vůbec nezabývá případným průnikem nebezpečných toxických látek (např. dioxinů nebo těžkých kovů a jejich sloučenin) do odpadních vod a také neřeší vliv výroby na vodní ekosystém v okolí hliníkárny.
- Projekt dále neobsahuje specifikaci toho, jaké chemické látky budou obsahovat odpady, ze-

jména pak odpady nebezpečné, jakým způsobem bude zajištěna kontrola jejich nebezpečnosti a jak bude s produkovánými odpady naloženo (tj. jakou technologií, kde a za jakých podmínek budou zpracovány či uloženy).

- Chybí zhodnocení potenciálního zdravotního rizika např. pro zaměstnance podniku, osoby přicházející nebo přijíždějící do podniku, obyvatele okolních obcí, osoby pracující v okolí podniku, např. zemědělce nebo potenciální zaměstnance ostatních podniků v projektované průmyslové zóně.

Ilegální rozhodování

Případ průmyslové zóny Joseph a společnosti NEMAK je typickým příkladem podbíživosti státu vůči silným zahraničním investorům. Kromě masivních dotací, o nichž se menším firmám ani nesní, ho provází klasický jev, známý především z rozvojového světa, nazývaný „race to the bottom“ – snižování a porušování standardů a oslabování ochranných právních norem. K ignorování zákonných postupů v případě průmyslové zóny a firmy NEMAK docházelo systematicky a opakovaně v různých fázích správního řízení. V některých případech potvrdili nezákonnosti i krajský soud a ombudsman.

Příklady jednoznačných porušení zákonů:

- procesní i věcné nedostatky při posuzování dopadů na životní prostředí (EIA), včetně nedostatečné analýzy rizik a neposouzení alternativ kapacitních, technologických ani variant umístění zóny,
- nevyjádření se okresního úřadu k zásahu do krajinného rázu,
- nezákonné stanovisko okresního hygienika (Bylo vydáno bez správního řízení.),
- nezákonnost v procesním postupu stavebního úřadu (Investor doplňoval spis v době, kdy se k němu ostatní účastníci nemohli vyjádřit.),
- porušení zákona ve stavebním řízení, které v květnu 2002 potvrdil Krajský soud v Ústí nad Labem (Vlastníkovi sousedícího pozemku nebyl přiznán statut účastníka řízení, na který má ze zákona nárok. Soud potvrdil, že výstavba některých staveb v zóně Joseph probíhá de facto načerno.),
- protizákonné vynětí pozemků pro stavbu závodu NEMAK ze zemědělského půdního fon-

du (potvrzeno ombudsmanem v červnu 2002).

Problematické řešení nezaměstnanosti

Kromě společnosti NEMAK se investoři do zóny Joseph příliš nehrnou. Zatím jediným dalším zájemcem o místo v zóně je firma Natura Interier, jež hodlá na rozloze 1,5 hektaru vyrábět dveře.

Hlavním přínosem hliníkárně NEMAK má být vytvoření stovky pracovních míst. Do deseti let by jejich počet měl narůst z počáteční stovky na tisíc až čtrnáct set. [7] Neexistují však žádné záruky, že firma jen nevyužije daňových prázdnin a posléze nepřesune výrobu jinde. Příkladem podobné praxe je nedávný odchod pobídkami podporované továrny elektrotechnické společnosti Flextronics v Brně. O pracovní místa tak téměř ze dne na den přišly dva tisíce lidí.

Nedostatky investičních pobídek

Projekt společnosti NEMAK a havraňská průmyslová zóna ilustrují nedostatky státní politiky zaměstnanosti. Vládní strategie spočívá v pumpování veřejných prostředků do gigantických investičních záměrů velkých zahraničních investorů. Příliš se přitom neohlíží na ekologické dopady projektů. Mizivý zájem jeví o drobné projekty, menší české podnikatele a šetrné technologie.

Zóna v Havrani zůstává téměř prázdná, protože pro velké firmy je dostatek dotovaných nabídek v jiných českých lokalitách. Celková rozloha dvou stovek nových průmyslových zón, včetně vytipovaných ploch v ČR už dosáhla 5025 hektarů. Krajinou se přitom doslova plýtvá, neboť zhruba tři čtvrtiny této plochy nejsou obsazeny. [8] Většina zón vzniká na zelené louce, využití ekologicky již znehodnocených pozemků je spíše výjimkou.

Z investičních pobídek mohou ve zpracovatelském průmyslu ale těžit pouze velké firmy, které přicházejí s masivními projekty. Na společnosti, které v ekonomicky a sociálně postižených regionech investují méně než 100 miliónů korun, respektive 350 miliónů korun v oblastech ostatních, se podpora nevztahuje.

Paradoxně přitom právě velké projekty mezinárodních společností často nejsou příliš perspektivní. Firmy po dobu daňových prázdnin nic

nemotivuje k dalším investicím v místě. Nezdařené zisky navíc zpravidla plynou z regionu i z české ekonomiky pryč, do zahraničí.

Stát přitom nevěnuje dostatečnou pozornost levnějším a trvalejším způsobům vytváření pracovních míst, které se ve světě ve strukturálně znevýhodněných regionech uplatňují čím dál více. Patří mezi ně například mikrofinanční programy na rozvoj drobného podnikání sociálně slabších a znevýhodněných skupin obyvatelstva. Takovéto programy jim otvírají možnost vytvářet, vlastnit a akumulovat kapitál, což podporuje růst úspor, stabilizaci spotřeby, zvyšování životní úrovně a vznik vyváženější ekonomiky. Efekty mikrofinancování však nebývají pouze ekonomické, přispívají k rozvoji obcí, zvyšují míru zodpovědnosti, schopností a zručnosti těch, kdo se jich účastní [9]. Zisk z podpořených aktivit navíc zůstává v místní ekonomice a stimuluje další rozvoj obce či regionu. Zkušenosti z některých míst Slovenska, kde je úroveň nezaměstnanosti srovnatelná se situací na Mostecku, dokumentují u mikroúvěrů až 98% návratnost půjček. [10]

Ačkoli orientace na menší firmy a projekty je v některých ohledech výhodnější, vládní systém investičních pobídek je nejen nevyužívá, ale dokonce otevřeně diskriminuje. V Havraní společnost Natura Interier jako malý investor zaplatí za metr čtvereční nejméně stonásobně více, než platil NEMAK [11]. Mikroúvěry také nemají na různých ustláno u komerčních bank, ty se v prostředí sociálně znevýhodněných skupin neumějí pohybovat, a proto zde možnosti investic zpravidla ignorují, zaměřují se na větší projekty, přestože jejich návratnost je nezřídka mnohem nižší.

Hnutí DUHA prosazuje

Hnutí DUHA prosazuje reformu politiky zaměstnanosti. Ta by měla využívat příležitosti, kterou nabízejí malé firmy, místní podniky a zelené technologie, a nezpůsobovat zbytečné ekologické škody. Podporuje také místní obyvatele v Havraní, kteří se snaží zabránit projektu společnosti NEMAK – ilustrativnímu příkladu špatně pojeté investiční pobídky.

Referendum o projektu NEMAK. Obyvatelé Havraně chtějí místním referendem dosáhnout hlasování o tom, zda má územní plán obce pole ohrožená stavbou průmyslové zóny výslovně vyhlásit za zemědělskou půdu. Takový výsledek by byl pro obec i státní úřady závazný. Poté, co selhaly standardní metody připomínkování chys-

tané podoby územního plánu a psaní petic, představuje pro místní občany referendum poslední možnost, jak projekt ovlivnit. Hnutí DUHA navrhované referendum podporuje.

Šetrné využívání krajiny. Namísto tzv. výstavby na zelené louce by NEMAK i další projekty a průmyslové zóny měly využívat dostupné ekologicky znehodnocené pozemky, tzv. brownfields, jejichž opětovné využití pro výrobu je společensky vhodnější. Program investičních pobídek by měl především v rámci jednotlivých regionů koordinovat využití krajiny tak, aby nedocházelo ke zbytečným záborům v době, kdy je velká část plochy průmyslových zón volná.

Čisté investice. Kritériem nesmí být pouze množství prostředků, které ze zahraničí přicházejí. Vláda by měla brát ohled nejen na množství, ale také na kvalitu investic. Projekty nelze realizovat za cenu poškození zdraví obyvatel okolních obcí nebo městských čtvrtí. Státní podpora by proto měla být odmítnuta záměrům, které neúnosně zvyšují znečištění.

Posuzování rizik. Zdravotní a ekologická rizika projektu, byť by byl realizován na už poškozených pozemcích, musí být kvalitně posouzena. Společnost NEMAK nemůže analýzu vlivu hliníkářny na životní prostředí i obyvatele okolních obcí okleštit na pouhé hodnocení koncentrací nečistot vypouštěných do ovzduší. Totéž platí také pro další podobné projekty: rizika investičních záměrů musí být posuzována skutečně důkladně, nikoli pouze formálně, návrhy musí projít průhledným, zákony respektujícím a demokratickým rozhodováním úřadů.

Zelené technologie. Ekologické sektory, jako jsou čisté zdroje energie nebo recyklace odpadu, patří mezi nejperspektivnější průmyslová odvětví. Pokud by česká ekonomika obsadila pouhé jedno procento světového trhu s ekologickými technologiemi a službami, může na tom podle prognóz k roku 2010 získávat 4 miliardy eur ročně, přičemž by v této oblasti mohla zaměstnávat asi 25 tisíc lidí. [12]

Vládní politika zaměstnanosti tyto možnosti ale prakticky opomíjí. Špidlův kabinet by měl více využívat příležitostí pro rozvoj českých regionů a pracovních míst, které nabízejí.

Podpora drobných podnikatelů a malých projektů prostřednictvím mikrofinancování. Mikrofinancování představuje poskytování drobných úvěrů, grantů nebo jiných finančních služeb znevýhodněným skupinám obyvatelstva.

Většinu takovýchto programů ve světě organizují svépomocné skupiny přímo ze sociálně slabších vrstev nebo z vrstev, jež s chudými solidarizují. Vláda může dodat potřebný impuls k rozběhnutí podobných aktivit, významnou úlohu v mikrofinancování mohou sehrát i regiony a obce, neboť jeho podporou lze napomoci řešení nepříznivé situace přímo v místě.

Dobře vedené programy mikrofinancování vytvářejí podmínky pro vznik občanských aktivit

zaměřených na místní rozvoj. Umožňují realizaci projektů, zlepšujících finanční situaci jednotlivců, aniž by významně škodily životnímu prostředí. Mikroúvěrové programy nemohou iniciovat vznik velkého průmyslu, jenž může mít vážné společenské dopady (například vytvořením nebezpečné závislosti lokality či regionu na jediném velkém výrobcu). Naopak, podporují diverzifikovaný a pestrý systém vzájemně spolupracujících podnikatelů, kteří svými aktivitami pružně reagují na místní potřeby.

Prameny:

- [1] Usnesení vlády ČR z 18. 7. 2001 č. 735
- [2] Přehled hlavních výhrad občanských sdružení k investičnímu záměru společnosti NEMAK Europe s.r.o. v Havrani u Mostu, Hnutí DUHA, 18. 9. 2001
- [3] V širém poli hliníkárna, Franc P., in: Sedmá generace 10/2001, Hnutí DUHA, Brno
- [4] Závěrečná zpráva ve věci podnětu občanského sdružení Ekologický právní servis, JUDr. Otakar Motejl, veřejný ochránce práv, 14. 6. 2002
- [5] Monitorování cizorodých látek v poživatinách, „dietární expozice člověka“ – 1997 až 1999, Centrum hygieny potravních řetězců Státního zdravotního ústavu (CHPŘ SZÚ). Teoretický odhad zvýšení rizika nádorových onemocnění v důsledku dietární expozice vybraným chemickým látkám v ČR, CHPŘ SZÚ. <http://www.chpr.szu.cz/monitor/monitor.html>
- [6] Vyjádření k možným zdravotním a ekologickým rizikům záměru společnosti NEMAK Europe s.r.o., MUDr. Šuta M., 2002
- [7] Proč jde NEMAK do Evropy, in: Ekonom 42/2001
- [8] Tři čtvrtiny pozemků čekají na investory, Hospodářské noviny 29. 3. 2002
- [9] Sedem důvodov pre rozvoj mikrofinancovania na Slovensku, Kalafut J., CEPA/Priatel'ia Zeme, Ponická Huta, únor 2001
- [10] Vidiecka organizácia komunitných aktivít: Mikropôžičkový program – výsledky k 30. 11. 1999
- [11] Usnesení zastupitelstva města Most č.411/12 z 24. 5. 2002
- [12] The EU eco-industry's export potential, Eco-tec Research and Consulting – European Commission DG Environment, Birmingham-Brussels 1999

Pavel Příbyl, září 2002
Vydalo Hnutí DUHA
díky podpoře Nadace Partnerství

Hnutí DUHA
Bratislavská 31, 602 00 Brno
Telefon: 545 214 431
Fax: 545 215 529
Email: centrum@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz